

IV. Özel Konular

IV.1 Bankacılık Sektörünün Likidite Pozisyonu ve Mevduat Faizleri

Özet

Bu özel konuda, TL mevduat faizleriyle tarihsel olarak yakın ilişkide olan kısa vadeli piyasa faizlerinin, söz konusu faiz oranlarından son dönemdeki ayrışmasının olası nedenleri incelenmektedir. Bu çerçevede, çalışma, TL mevduatın alternatif fon kaynaklarına kıyasla daha maliyetli hale gelmesinde, bankaların likidite pozisyonlarının etkili olduğu yönündeki hipotezin geçerliliğini test etmektedir. Bu doğrultuda, bankaların kısa ve uzun vadeli likidite pozisyonunu temsil eden Likidite Karşılama Oranı (LKO) ve Kredi/Mevduat Oranı'ndaki (KMO) gelişmeler ile mevduat faizleri arasındaki ilişki ekonometrik yöntemlerle analiz edilmektedir. Tahmin sonuçları, son dönemde gözlenen TL mevduat yarışını açıklamada her iki göstergenin de istatistiksel olarak anlamlı olduğuna işaret etmekle beraber uzun vadeli likidite göstergesi olan KMO'nun daha fazla öneme sahip bir etken olduğunu göstermektedir.

IV.1.1 Giriş

Bankaların mevduat talebinin alternatif fon kaynaklarına erişim ve bu kaynakların maliyetleri ile yakın ilişkili olması beklenmektedir. Vadelerin kısa olduğu, alternatif kaynakların sınırlı olduğu ülkelerde, para piyasaları faizleri ile mevduat faizleri arasındaki ilişkinin daha güçlü olabileceği ileri sürülebilir. Para piyasası faizlerinin merkez bankalarının etki alanında olduğu dikkate alındığında, bu önerme politika faizlerinin mevduat faizleri üzerinde belirleyici bir rol oynaması gerektiği anlamına gelmektedir. Nitekim Binici, Kara ve Özlü (2016) Borsa İstanbul (BIST) Bankalararası Repo ve Ters Repo Pazarında oluşan gecelik faizlerin bankaların mevduat faizi fiyatlamasında etkili olduğunu göstermiştir. Para piyasalarına ek olarak banka bilançolarında ağırlığı artan yurt dışı borçlanmaların da mevduata alternatif teşkil ettiğini söylemek mümkündür. Yurt dışı kaynaklara erişimde yaşanan güçlükler veya bu kaynakların maliyetlerindeki

yükselişler de mevduat faizini etkileyebilecek unsurlar arasında yer almaktadır.

Grafik IV.1.1'de TL mevduatlara uygulanan faiz oranı ile TCMB Ağırlıklı Ortalama Fon Maliyeti (AOFM) ve BIST gecelik repo faizinin gelişimine yer verilmiştir. Tarihsel olarak kısa vadeli piyasa faizleriyle yüksek korelasyon sergileyen TL mevduat faizleri, 2014 yılının son çeyreğinden itibaren bu faiz oranlarından yukarı yönlü ayrılmış ve 2016 Nisan ayına kadar kesintisiz bir artış eğilimi göstermiştir. İlgili dönemde TL mevduat faizi ve AOFM arasındaki fark sınırlı olmakla birlikte istikrarlı bir şekilde artarken, TL mevduat faizi ve BIST gecelik repo faizi arasındaki fark ise daha belirgin biçimde açılmıştır (Grafik IV.1.2 ve IV.1.3). TCMB'nin 2016 yılı Mart ayından itibaren marjinal fonlama faizinde almış olduğu indirim kararları bu eğilimi değiştirmemiş ve bu dönemde mevduat faizlerindeki düşüşü politika faizlerindeki düşüşü sınırlı bir ölçüde takip etmiştir. Banka bazında incelendiğinde de mevduat faizlerindeki dinamiklerin genele yaygın bir durum olduğu görülmektedir.

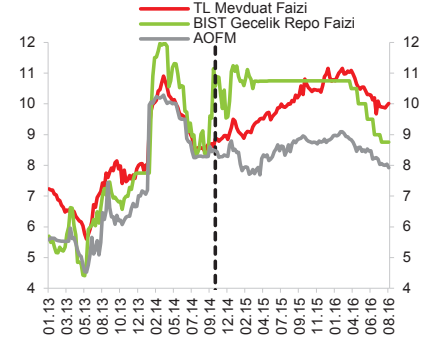
Sonuç olarak, mevduat faizlerinin 2014 yılı son çeyreğinden itibaren tarihsel olarak yakın ilişkide olduğu gözlemlenen diğer kısa vadeli piyasa faizlerinden ayrıştığı ve son dönemde mevduat faizlerindeki düşüşün diğer kısa vadeli faiz oranlarındaki düşüşü sınırlı ölçüde takip ettiği görülmektedir. Bu çalışmada, para politikasının etkinliğini de sınırlayan mevduat faizlerindeki söz konusu görece yüksek seyrin ve aşağı yönlü katılığın muhtemel nedenleri hem grafiksel hem de ampirik olarak tartışılacaktır.

IV.1.2 Mevduat Faizleri Dinamiklerini Belirleyen Etkenler

TL mevduatlara uygulanan faizlerin diğer piyasa faizlerinden ayrışması mevduatın alternatif kaynaklara göre daha değerli hale geldiğini ima etmektedir. Bu durumun, mevduata alternatif fon kaynaklarına erişimin zorlaşmasından ya da mevduatı diğer fon kaynaklarına göre avantajlı kılan unsurların önem kazanmasından kaynaklanması olası gözükmemektedir. Bu durumda, BIST faizlerinin, TCMB'nin teminat karşılığında sınırsız likidite taahhüt ettiği faiz koridorunun üst bandında gerçekleştiği ve bankaların da hâlihazırda serbest DİBS stoku bakımından sınırda olmadığı değerlendirildiğinde, para piyasalarına erişimde de bir kısıt olmadığı düşünülmektedir.

Grafik IV.1.1

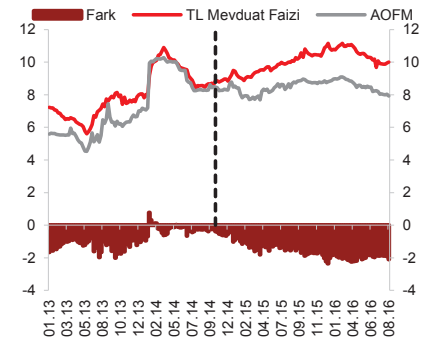
TL Mevduat Faizleri ve Diğer Piyasa Faizleri (Yüzde)

Kaynak: TCMB

Grafik IV.1.2

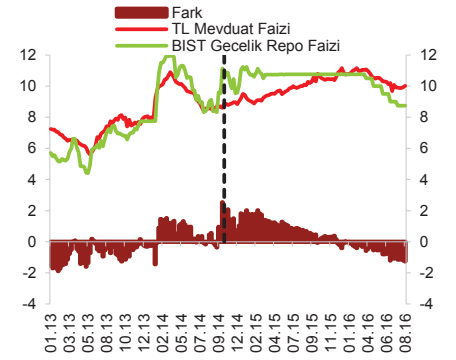
TL Mevduat Faizleri ve TCMB Ağırlıklı Ortalama Fonlama Faizi (Yüzde)

Kaynak: TCMB

Grafik IV.1.3

TL Mevduat Faizleri ve BIST Gecelik Repo Faizi (Yüzde)

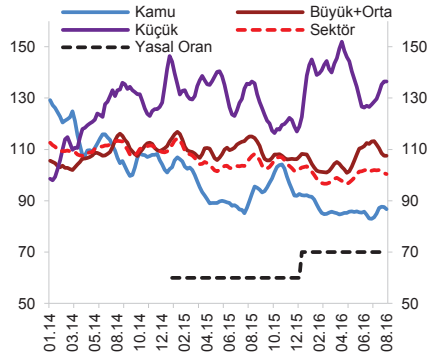
Kaynak: TCMB

Fakat bu dönemde mevduat kaynaklarının ikamesi konumundaki yurt dışı fonlama gibi kaynaklara erişim koşullarının anlamlı bir seviyede değişmemesi, mevduatı diğer fon kaynaklarına göre avantajlı kılan unsurların öneminin artmış olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Grafik IV.1.4

Likidite Karşılama Oranı*

(4 Haftalık Hareketli Ortalama, Yüzde)

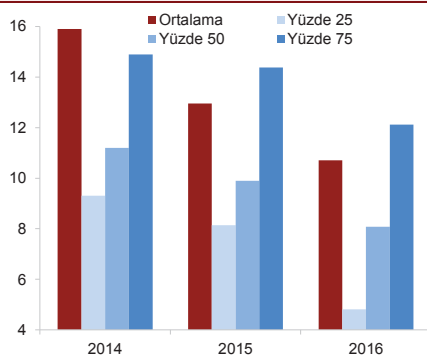
* Banka grupları arasında yer alan "Kamu" 3 adet kamu bankasını, "Büyük+Orta" kamu dışındaki aktif büyüklüğe göre en büyük 9 bankayı, "Küçük" kamu dışındaki aktif büyüklüğe göre ikinci en büyük 9 bankayı, "Sektör" ise söz konusu 21 bankanın tümünü temsil etmektedir.

Kaynak: TCMB

Mevduatı diğer fon kaynaklarına göre avantajlı kılan temel unsurlar, i) teminatsız elde edilmesi ve ii) görece istikrarlı fon kaynağı olmasıdır. Mevduatın aksine teminat karşılığında borçlanılan para piyasalarından kaynak bulunması durumunda bankanın likidite pozisyonu olumsuz yönde etkilenecektir. Mevduatların görece istikrarlı fon kaynakları olmaları ise, bankanın yapısal veya daha uzun vadeli likidite pozisyonu açısından bu kaynakları değerli kılmaktadır. Bankalar, çekirdek dışı yükümlülükler olarak nitelendirilen yurt dışı fon kaynaklarını stres dönemlerinde çevirmekte güçlü olarak yaşayabilmektedir. Kısa vadeli likidite pozisyonu güçlü olsa da çekirdek dışı fonlamalara yüksek bağımlılığı olan bankalar orta ve uzun dönemde kısa vadeli likidite pozisyonlarında problemlerle karşılaşma riskini taşımaktadır.

Grafik IV.1.5

Yasal Rasyo Üzerindeki Marjların Kredi Plasman Kabiliyeti için Yüzdeler Dilimleri* (Yüzde)

* Söz konusu yüzdeler, oranları en küçükten en büyüğe göre sırasıyla 25, 50 ve 75'inci yüzdelerlik dilimlerde yer alan bankaların yasal oran üzerinde sahip oldukları marjlarının mevcut kredi hacimlerine oranını (kredi plasman kabiliyeti) göstermektedir.

Kaynak: TCMB

Bu çerçevede, bankaların kısa vadeli likidite pozisyonlarının ve çekirdek olmayan yükümlülükler bağımlılıklarının TL mevduat faizleriyle ilişkisi incelenmiştir. Bankaların kısa vadeli likidite pozisyonlarına gösterge olarak BDDK tarafından takip edilen ve düzenlemelerle sınırlandırma getirilen Likidite Karşılama Oranı (LKO) kullanılmıştır. Sektör ve banka grupları itibarıyla LKO ortalamalarının son üç yıllık dönemde önemli bir bozulma sergilemediği, son veriler itibarıyla da yasal sınırları kayda değer bir marjla aştığı görülmektedir (Grafik IV.1.4). Bankaların yasal oranları önemli bir marjla aşmaları ise söz konusu oranların bankalar üzerinde kısıtlayıcı ya da sınırlayıcı bir etki oluşturma ihtimalini azaltmaktadır. Kısa vadeli likidite pozisyonunun sağlamlığına dair somut bir örnek vermek gerekirse, bankaların sahip oldukları fazla likiditeyi mevcut oranlarını yasal limitlere çekerek krediye dönüştürmeyi tercih etmeleri durumunda, söz konusu marjın kredi plasman kapasitesi oldukça yüksek olacaktır (Grafik IV.1.5). Dolayısıyla bankaların kredi plasman kapasitesi oldukça yüksek olan marjlarının olması, mevduata daha yüksek fiyatlandırma yapmaya yönelmelerinin altında yatan temel nedenin LKO olma ihtimalini zayıflatmaktadır.

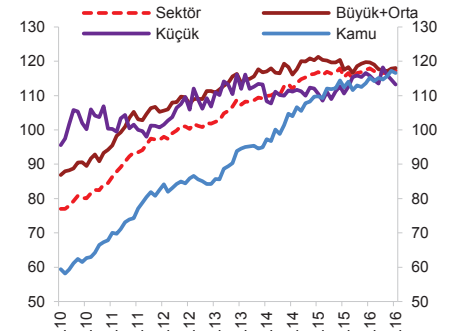
Bankaların çekirdek olmayan yükümlülüklerine bağımlılığını temsilen ise kredi-mevduat oranı (KMO) dikkate alınmıştır. Alternatif göstergeler arasından KMO oranının seçilmesinin nedeni bankaların yatırımcılara yaptıkları sunumlarda, fonlama kaynaklarının istikrarlılığını vurgulamak için bu oranı tercih etmeleridir. İlgili oranın 2014 yılı sonuna değin istikrarlı bir şekilde arttığı, ancak mevduat yarışının başladığı dönemlerden itibaren ise görece yatay bir patika izlediği görülmektedir (Grafik IV.1.6). Bu durum bankaların kendileri için bir sınır belirlemelerinin sonucu olabileceği gibi banka tercihlerinden bağımsız olarak makroekonomik gelişmelerin bir yansıması da olabileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla, bankaların kendi içsel değerlendirmeleri veya bankaya kaynak sağlayanların bu orana attıkları önem sonucu bu oranla ilgili içsel bir sınırlama getirmiş olmaları ihtimali bulunmaktadır. Son bir yıllık dönemde KMO'da görülen yataylaşmanın bankaların sıkı sıkıya uymayı hedefledikleri içsel bir sınırlamanın sonucu olması, önümüzdeki dönemde mevduat tabanının kredi büyüme oranları üzerinde belirleyici olacağı, daha açık bir ifadeyle krediler ile mevduatların aynı hızda büyüyeceği anlamına gelmektedir (Grafik IV.1.7). Bu tespit, ülkemizde tasarruf oranlarını daha yüksek seviyelere taşımaya yönelik atılan adımların gerekliliğini başka bir açıdan teyit etmektedir.

IV.1.3 Likidite ve Mevduat Faizleri

Bir önceki bölümde anlatılanlar ışığında bankaların kısa vadeli ve daha uzun vadeli likidite göstergeleri ile mevduat faizleri arasındaki ilişki basit grafikler aracılığıyla incelenebilir. Bu kapsamda Grafik IV.1.8 ve IV.1.9'da LKO ve KMO ile TL mevduatlara uygulanan faiz oranları arasındaki ilişki gösterilmektedir.

Grafik IV.1.6

Kamu-Özel ve Ölçek Ayrımında KMO Gelişmeleri* (Yüzde)

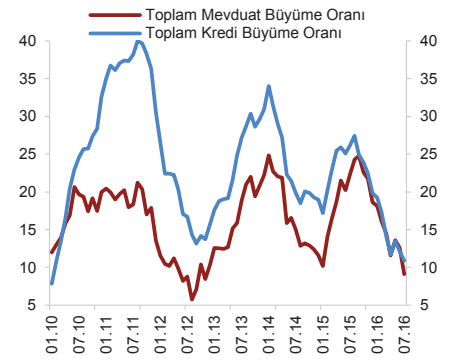

* Banka grupları arasında yer alan "Kamu" 3 adet kamu bankasını, "Büyük+Orta" kamu dışındaki aktif büyüklüğe göre en büyük 9 bankayı, "Küçük" kamu dışındaki aktif büyüklüğe göre ikinci en büyük 9 bankayı, "Sektör" ise söz konusu 21 bankanın tümünü temsil etmektedir.

Kaynak: TCMB

Grafik IV.1.7

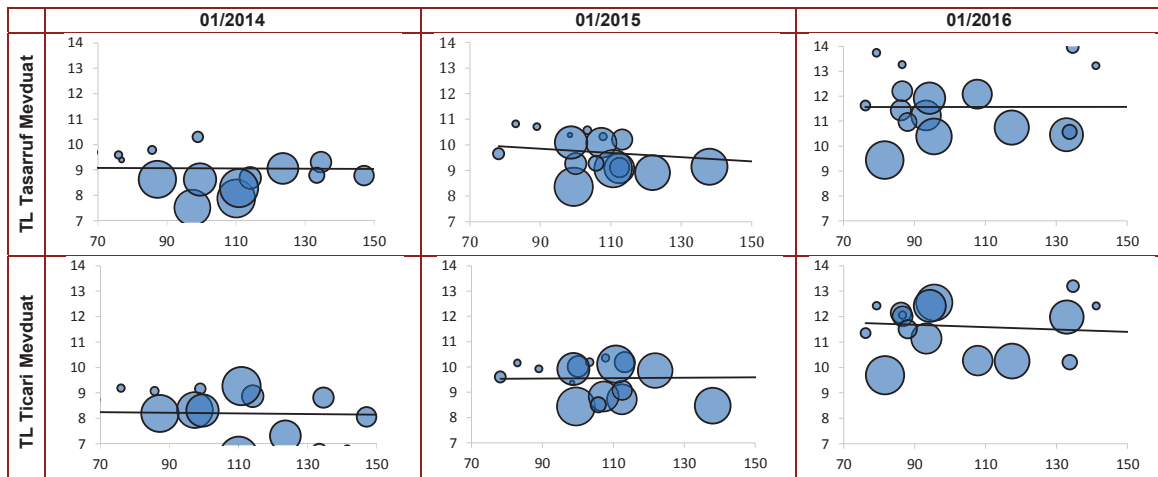
Kredi ve Mevduat Gelişmeleri (Yüzde)

Kaynak: TCMB

Grafik IV.1.8

Mevduat Faiz Oranları & LKO & Aktif Büyüklük*

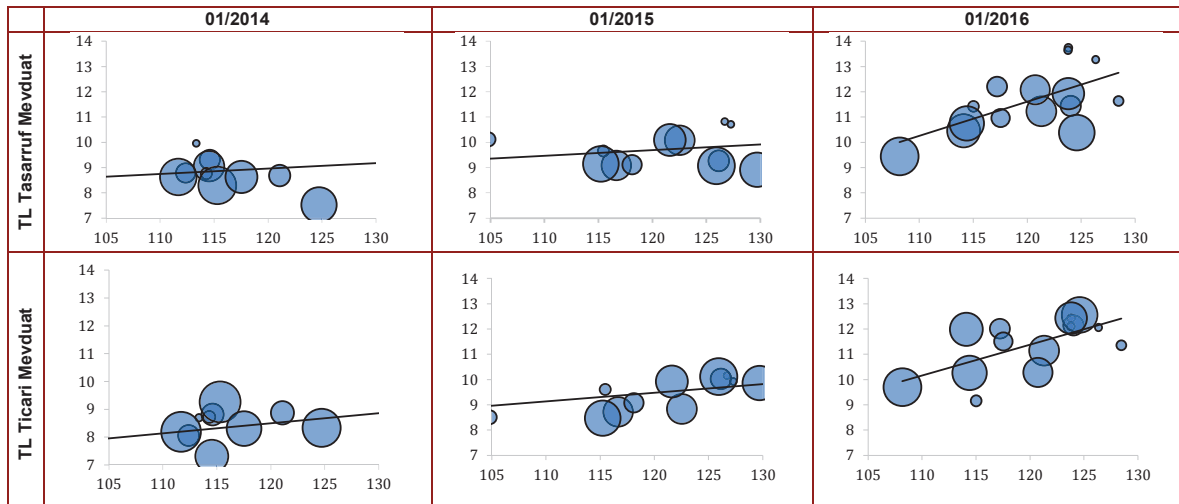
* Grafiklerin x-ekseninde bankaların LKO'ları, y-ekseninde ise TL mevduat faizleri yer almaktadır. Balon büyüklükleri ise bankaların aktif büyüklüklerini temsil etmektedir.

Kaynak: TCMB

Mevduat yarışının yaşanmadığı 2014 yılında LKO ile mevduat faizleri arasında anlamlı bir ilişki gözlenmemekte olup, son dönemde de bu ilişkinin güçlendiğine dair bir işaret bulunmamaktadır (Grafik IV.1.8).

Grafik IV.1.9'da KMO ile TL mevduat faizleri arasındaki ilişki gösterilmektedir. Mevduat yarışının yaşanmadığı 2014 yılında ilgili değişkenler arasında çok zayıf bir ilişki gözlenirken, bu ilişkinin son dönemde belirgin bir şekilde güçlendiği görülmektedir. Bu çerçevede, son dönemde bankaların KMO'ya ilişkin içsel sınırlara yakınsamış olmaları ve bu nedenle mevduat tabanlarını genişletmek veya hâlihazırda bulunan mevduatlarını kaybetmemek amacıyla faizlerde agresif fiyatlamaya başlamış olmaları muhtemel gözükmektedir.

Grafik IV.1.9
Mevduat Faiz Oranları & KMO & Aktif Büyüklük*

*Grafiklerin x-ekseninde bankaların KMO'ları, y-ekseninde ise TL mevduat faizleri yer almaktadır. Balon büyüklükleri ise bankaların aktif büyüklüklerini temsil etmektedir. KMO'ları çok düşük ve çok yüksek 5 banka dışlanmıştır.

Kaynak: TCMB

Öte yandan likidite ve mevduat faizleri arasındaki ilişkiye dair daha güvenilir çıkarımlar yapabilmek için grafiksel gösterime ek olarak ampirik analiz yapılması gerektiği düşünülmektedir. Bu doğrultuda, bir sonraki bölümde ilgili değişkenler arasındaki ilişki panel veri analizi yöntemi ile incelenmektedir.

IV.1.4 Veri Seti ve Metodoloji

Sabit etki panel veri metodu yardımıyla gerçekleştirilen analizde Ocak 2013-Ağustos 2016 dönemi için sektörde önemli ağırlığa sahip olan 21 mevduat bankasının haftalık verileri esas

alınmıştır.¹ Söz konusu bankaların belirtilen dönemdeki likidite oranlarının TL mevduat faizleri üzerinde ne yönde ve ne ölçüde etkili oldukları analiz edilmiş olup, muhtemel içsellik problemini gidermek amacıyla açıklayıcı değişkenlerin gecikmeli değerleri regresyona dâhil edilmiştir. Açıklayıcı değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler Ek Tablo 1'de yer almaktadır. Bankaların likidite oranlarının gelişiminin TL mevduat faizleri üzerindeki etkisini araştırmak amacıyla aşağıdaki model kullanılmıştır:

$$r_{i,t} = \beta_0 + \beta_1(KMO)_{i,t-3} + \beta_2(LKO)_{i,t-3} + \beta_3(Faiz)_t + \beta_4(Faiz)_{t-1} + Banka'_{i,t-1}\delta + \gamma_i + \theta_t + \varepsilon_{i,t}$$

$r_{i,t}$, banka i'nin t zamanında mevduata uyguladığı faiz oranını, $(KMO)_{i,t-3}$ banka i'nin t-3 zamanındaki KMO rasyosu değerini, $(LKO)_{i,t-3}$ banka i'nin t-3 zamanındaki LKO değerini, $(Faiz)_t$ BIST repo faiz oranı veya AOFM'nin t zamanındaki değerini, $(Faiz)_{t-1}$ BIST repo faiz oranı veya AOFM'nin t-1 zamanındaki değerini, $Banka'_{i,t-1}$ banka bazlı değişkenlerin t-1 zamanındaki değerini, γ_i banka i'nin sabit etkisini, θ_t zaman t'nin sabit etkisini temsil etmektedir. Çalışmada ayrıca bankaların likidite pozisyonlarındaki belirli seviyelerin de fiyatlama davranışları üzerinde etkili olabileceği düşüncesinden yola çıkarak bazı seviyeler için kukla değişkenler ve söz konusu rasyolar ile etkileşimleri modele eklenmiştir.

IV.1.5 Ampirik Bulgular

Tablo IV.1.1'de yer alan tüm regresyonlarda LKO ve KMO temel değişkenler olarak yer almakta olup, ilk dört regresyonda tasarruf mevduatlarına, diğer regresyonlarda ise ticari mevduatlara yer verilmiştir. İkinci regresyonda birinci regresyonun aksine banka düzeyinde değişkenler de kontrol edilmiştir. Üçüncü ve dördüncü regresyonlarda ise mevduatlar küçük ve büyük montanlı olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Sonuçlar, tüm tür ve montan ayırımında KMO'nun mevduat faizleri üzerinde yüzde 1 seviyesinde pozitif ve anlamlı bir etkisinin olduğunu göstermektedir. Banka düzeyinde değişkenlerin kontrol edildiği ikinci ve altıncı regresyonlara göre KMO'su yüksek bankalar TL mevduatlara daha yüksek faiz uygulamış olup, KMO'daki 10 puanlık artış tasarruf ile ticari mevduat faizlerinde 18 baz puanlık artışı beraberinde getirmiştir. LKO'nun ise sadece küçük montanlı ticari mevduatlar üzerinde yüzde 10 seviyesinde anlamlı bir etkisi

¹ Söz konusu bankaların aktif büyüklüğü Ağustos 2016 itibarıyla bankacılık sektörünün toplam aktif büyüklüğünün yüzde 89,2'sini kapsamaktadır. Dolayısıyla örneklem kümesinin temsil gücü oldukça yüksektir.

bulunmaktadır. İlgili yazınla tutarlı bir şekilde BIST gecelik repo faiz oranının gerek eşanlı değeri gerekse bir önceki döneme ilişkin değerinin TL mevduat faizleri üzerinde pozitif ve yüzde 1 seviyesinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu ve söz konusu piyasa faizinin mevduat faizleri üzerinde temel belirleyici olduğu görülmektedir. Ayrıca sonuçlar, daha yavaş büyüyen, görece yüksek takip oranına sahip ve öz kaynakları nispeten zayıf bankaların mevduata daha yüksek faiz uyguladığını göstermektedir.¹

Tablo IV.1.1

Tahmin Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Mevduat Faiz Oranı							
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Bağımlı Değişken:	Tasarruf	Tasarruf	Tasarruf Küçük Montan	Tasarruf Büyük Montan	Ticari	Ticari	Ticari Küçük Montan	Ticari Büyük Montan
KMO _{t-3}	0,018*** (0,003)	0,018*** (0,004)	0,016*** (0,003)	0,025*** (0,004)	0,020*** (0,004)	0,018*** (0,004)	0,024*** (0,003)	0,015*** (0,005)
LKO _{t-3}	0,001 (0,001)	0,000 (0,001)	0,001 (0,001)	0,000 (0,001)	-0,001* (0,001)	-0,001* (0,001)	-0,001* (0,001)	-0,001 (0,001)
Faiz _t	0,401*** (0,022)	0,395*** (0,023)	0,349*** (0,022)	0,577*** (0,028)	0,511*** (0,025)	0,509*** (0,026)	0,386*** (0,022)	0,537*** (0,028)
Faiz _{t-1}	0,384*** (0,022)	0,368*** (0,023)	0,364*** (0,022)	0,398*** (0,029)	0,395*** (0,026)	0,395*** (0,027)	0,334*** (0,022)	0,399*** (0,029)
Banka Bazlı Değişkenler								
Aktifler _{t-1}		-0,227*** (0,047)	-0,232*** (0,046)	-0,226*** (0,058)		-0,152*** (0,049)	-0,103** (0,042)	-0,140** (0,054)
Takep Oranı _{t-1}		0,415*** (0,035)	0,366*** (0,034)	0,543*** (0,040)		0,390*** (0,035)	0,362*** (0,031)	0,389*** (0,037)
Özsermaye/Aktifler _{t-1}		-0,190*** (0,023)	-0,172*** (0,023)	-0,284*** (0,030)		-0,231*** (0,026)	-0,119*** (0,020)	-0,231*** (0,028)
Kâr/Aktifler _{t-1}		-0,020 (0,037)	-0,016 (0,036)	-0,020 (0,049)		-0,063* (0,038)	0,007 (0,030)	-0,041 (0,040)
Banka Sabit Etki	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
Zaman Sabit Etki	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
Gözlem Sayısı	2.128	2.128	2.128	1.994	2.204	2.204	2.204	2.099
R ²	0,715	0,744	0,768	0,484	0,618	0,635	0,705	0,626

***, **, * sırasıyla yüzde 1, yüzde 5 ve yüzde 10 güven aralığında istatistiksel anlamlılığı göstermektedir. Parantez içerisindeki değerler dayanıklı (robust) standart hataları ifade etmektedir.

Bu analizlere ek olarak, bankalar için KMO ve LKO değerlerine ilişkin olarak belirli seviyelerin de kritik bir önem taşıyabileceği değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda KMO için yüzde 110 ve 120, LKO için ise yüzde 80 ve 100 seviyeleri kritik seviyeler olarak belirlenmiş olup, bankalar söz konusu sınırlara göre sınıflandırılmıştır. Tablo IV.1.1'de KMO değişkeninin mevduat fiyatlaması üzerinde etkili olduğu bulunmasına rağmen, KMO'su yüzde 110 seviyesinin altında yer alan bankalar için bu durumun geçerli olmadığı, KMO'su yüzde 110 ile 120 arasında ve yüzde 120'nin üzerinde olan bankalarda söz konusu oranın bankaların mevduat fiyatlamasında etkili olduğu görülmektedir (Tablo IV.1.3). Dolayısıyla sonuçlar, KMO'nun yüzde 110 seviyesinin altında olması durumunda istatistiksel olarak anlamlı

¹ İlgili yazında sonuçlarla tutarlı olarak, bankaların daha fazla kredi plasmanında bulunabilmek için mevduat tabanını genişletmeye çalıştıkları ve bu motivasyonun mevduat faizlerinin belirlenmesinde daha etkili olduğu bulunmuştur (Jayaratne ve Morgan (2000), Gatev ve Strahan (2006)). Acharya ve Mora (2015) ise özellikle 2008 küresel kriz döneminde kredilerin mevduat miktarını geçmesi sonucu ABD bankalarının likidite sıkıntısına düşüklerini, bunun sonucunda mevduat tabanlarını genişletmeye yönelerek agresif fiyatlama davranışında bulduklarını ve bu nedenle bir mevduat yarışının yaşandığını göstermiştir.

olmadığına, öte yandan, son dönemde yüzde 110 seviyesinin aşılmasıyla giderek artan bir etkinin varlığına işaret etmektedir. Tablo 1'de yer alan sonuçlara göre LKO'nun mevduat faizini açıklama gücü sınırlıyken, LKO'su yüzde 80 ile 100 arasında olan ve LKO'su yüzde 80'nin altında olan bankalar için söz konusu oranın mevduat fiyatlamasında etkili olduğu gözlenmektedir.

Tablo IV.1.2
Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken:	Mevduat Faiz Oranı					
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Bağımsız Değişkenler	Tasarruf	Tasarruf Küçük Montan	Tasarruf Büyük Montan	Ticari	Ticari Küçük Montan	Ticari Büyük Montan
KMO*D110 _{t,3}	-0,012 (0,007)	-0,012 (0,007)	-0,005 (0,009)	0,012 (0,008)	-0,012 (0,007)	-0,005 (0,009)
KMO*D110-120 _{t,3}	0,012* (0,006)	0,010* (0,006)	0,025*** (0,008)	0,035*** (0,008)	0,010* (0,006)	0,025*** (0,008)
KMO-D120 _{t,3}	0,023*** (0,004)	0,021*** (0,004)	0,029*** (0,005)	0,016*** (0,005)	0,021*** (0,004)	0,029*** (0,005)
KMO*D110-120	3,529*** (0,898)	3,291*** (0,859)	3,473*** (1,084)	0,044 (1,115)	3,291*** (0,859)	3,473*** (1,084)
KMO*D120	1,340* (0,805)	1,326* (0,754)	0,656 (1,065)	-2,261** (1,095)	1,326* (0,754)	0,656 (1,065)
LKO*D80 _{t,3}	-0,008*** (0,003)	-0,009*** (0,002)	-0,006* (0,003)	-0,005* (0,003)	-0,009*** (0,002)	-0,006* (0,003)
LKO*D80-100 _{t,3}	-0,005*** (0,002)	-0,004** (0,002)	-0,008*** (0,002)	-0,004*** (0,002)	-0,004** (0,002)	-0,008*** (0,002)
LKO*D100 _{t,3}	0,002 (0,001)	0,003 (0,001)	0,002 (0,001)	0,001 (0,001)	0,003 (0,001)	0,002 (0,001)
LKO*D80-100	1,445*** (0,228)	1,470*** (0,220)	1,406*** (0,298)	1,058*** (0,255)	1,470*** (0,220)	1,406*** (0,298)
LKO*D100	0,882*** (0,191)	0,771*** (0,192)	1,193*** (0,216)	0,752*** (0,184)	0,771*** (0,192)	1,193*** (0,216)
Banka Sabit Etki	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
Zaman Sabit Etki	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
Banka Kontrol Değişkenleri	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
Gözlem Sayısı	2.128	2.128	1.994	2.204	2.128	1.994
R ²	0,759	0,782	0,510	0,646	0,782	0,510

***, **, * sırasıyla yüzde 1, yüzde 5 ve yüzde 10 güven aralığında istatistiksel anlamlılığı göstermektedir. Parantez içerisindeki değerler dayanıklı (robust) standart hataları ifade etmektedir. D80, D80-100, D100, D110, D110-120 ve D120 ise ilgili likidite göstergesi sırasıyla yüzde 80'den düşük, yüzde 80-100 aralığında, yüzde 100'den yüksek, yüzde 110'dan düşük, yüzde 110-120 aralığında ve yüzde 120'den yüksek olan bankaları ifade eden kukla değişkenlerdir.

IV.1.6 Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada, TL mevduat faizleriyle tarihsel olarak yakın ilişkide olan kısa vadeli piyasa faizlerinin, söz konusu faiz oranlarından 2014 yılından itibaren ayrışmasının arkasında yatan nedenler incelenmiştir. Söz konusu dönemde özellikle mevduata alternatif fon kaynaklarına erişimin zorlaşmadığı görülmekte olup, mevduatı alternatif fon kaynaklarına göre avantajlı kılan teminatsız elde edilebilmesi ve görece istikrarlı bir fon kaynağı olması gibi özelliklerin bankaların likidite pozisyonları çerçevesinde önem kazandığı ve bankaların likidite pozisyonlarındaki gelişmelerin TL mevduat faizlerindeki dinamiklerde önemli rol oynadığı düşünülmektedir. Bu çerçevede, bankaların sırasıyla kısa ve uzun vadeli likidite pozisyonunu temsil eden LKO ile KMO gelişmeleri ayrıntılı bir şekilde ele alınmış ve söz konusu göstergelerin bankaların mevduat fiyatlama davranışlarını ne yönde ve ne ölçüde etkilediği ekonometrik yöntemlerle analiz edilmiştir.

Yapılan analizler, TL mevduat yarışında KMO'nun önemli bir etken olduğunu, özellikle KMO değeri yüzde 110 seviyesinin üzerinde seyreden bankalarda bu oranın mevduat fiyatlamalarına daha da güçlü etki ettiğine işaret etmektedir. Bunun yanı sıra, kısa vadeli likidite ölçütü olan LKO'nun da KMO'ye göre daha sınırlı olmakla birlikte mevduat faizleri üzerinde etkili olduğu; bu etkinin LKO'su yüzde 100 seviyesinin altında seyreden bankalarda daha belirgin olduğu tespit edilmiştir. Yasal sınırın 2019 yılında yüzde 100 seviyesine yükseltilmesiyle LKO'nun mevduat faizleri üzerindeki etkisinin bir miktar güçlenebileceği öngörülmektedir.

Kaynakça

- Acharya, V. ve M. Nada, 2015, A Crisis of Banks as Liquidity Providers, *Journal of Finance*, 70(1):1-43.
- Binici, M., H. Kara ve P. Özlü, 2016, Unconventional Interest Rate Corridor and the Monetary Transmission: Evidence from Turkey, TCMB Çalışma Tebliği No. 16/08.
- Gatev, E. ve E.S. Philip, 2006, Banks' advantage in hedging liquidity risk: Theory and evidence from the commercial paper market, *Journal of Finance*, 61 (2): 867-892.
- Jayarathne, J. ve P.M. Donald, 2000, Capital market frictions and deposit constraints at banks, *Journal of Money, Credit and Banking*, 32(1): 74-92.

IV.2 TCMB Faiz İndirimlerinin Ticari Kredi Faizlerine Yansımaları

2016 yılı Mart ayından itibaren TCMB gecelik borç verme faiz oranındaki kademeli indirimlerin, TL kredi faiz oranlarına kredi türlerine göre farklı derecelerde yansıdığı görülmektedir. TL ticari kredi faiz oranları TCMB faiz indirimleri paralelinde hareket etmekle birlikte, firma ölçeği bazında söz konusu etkileşimin incelenmesi, finansman maliyetlerindeki iyileşmenin hangi ölçekteki firmaları daha fazla etkilediği konusunda bilgi sağlaması açısından önemlidir. Bu amaçla, faiz dilimlerine göre bankacılık sektöründeki TL ticari kredi ve firma sayısı yoğunlaşması firma ölçeği bazında analiz edilmektedir.

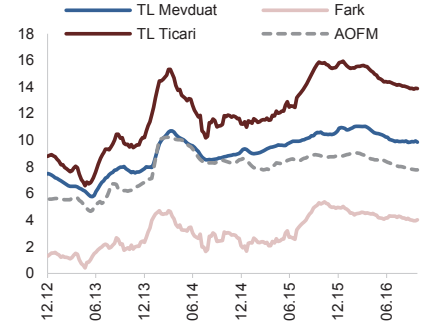
IV.2.1 Fonlama Maliyetleri ve Ticari Kredi Faizlerine İlişkin Gelişmeler

Kredi büyüme hızı 2015 yılının ikinci yarısından itibaren belirgin bir yavaşlama eğilimi sergilemektedir. 2013 yılı sonu itibarıyla yüzde 24 seviyelerinde seyreden kur etkisinden arındırılmış (KEA) yıllık kredi büyümesi, 2016 yılı Ekim ayı itibarıyla yüzde 9'a kadar gerilemiştir. Söz konusu ivme kaybı bireysel kredilerde makroihtiyati düzenlemelerin etkisiyle 2013 yılı sonunda başlarken, firma kredilerinde 2015 yılı ilk yarısından sonra belirginleşmiştir (Bkz. Grafik III.1.1). Banka Kredileri Eğilim Anketi, bu gelişmede kredi standartlarındaki sıkılaştırmanın yanı sıra talep yönlü zayıflamanın da etkili olduğunu göstermektedir (Bkz. Grafik III.1.8 ve Grafik III.1.9). Anket sonuçlarına göre, firma kredileri talebindeki zayıflamada özellikle sabit yatırımlar ile birleşmeler ve devir almalar için azalan kaynak ihtiyacı, bireysel kredi taleplerinde ise tüketici güveni ve konut piyasasına ilişkin beklentiler etkili olmuştur. Öte yandan anket verilerine göre, 2015 yılı ikinci yarısından bu yana kredi arzı sıkı görünümünü korumaya devam ederken, kredi talebindeki zayıflığın 2016 yılı ikinci yarısından itibaren sona erdiği görülmektedir.

2016 yılı Mart ayında başlayan TCMB marjinal fonlama faizindeki indirimlerle Ekim ayı itibarıyla 250 baz puan düşüşe ulaşılmıştır. Bu dönemde TL ticari kredi faizleri dört haftalık ortalamada 168 baz puan gerilerken, TL mevduat maliyetleri ise 118 baz puan gerilemiş, bu nedenle kredi-mevduat faiz farkı bir miktar daralmıştır (Grafik IV.2.1). Ancak, kredi faizlerindeki söz konusu gerileme firma ölçeği bazında farklılık göstermektedir.

Grafik IV.2.1

TL Ticari Kredi, Mevduat Faiz Oranları ile AOFM
(4 haftalık HO, Yüzde)

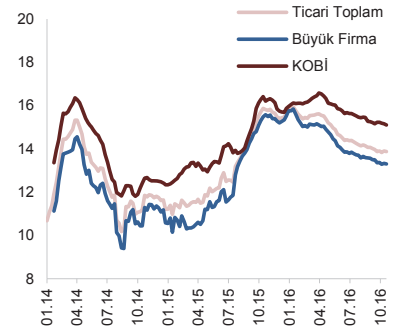

Not: KMH ve KK hariçtir. Ayrıca, ticari kredi faizlerinde Temmuz 2015'ten itibaren sıfır faizli krediler hariçtir.

Kaynak: TCMB (Şon Veri: 21.10.16)

Grafik IV.2.2

Türlerine Göre TL Ticari Kredi Faiz Oranları¹
(4 haftalık HO, Yüzde)

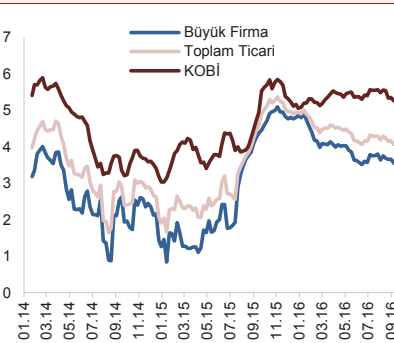

1) Tüm kredi türlerinde KMH ve KK hariçtir. Ayrıca, büyük firma ve toplam ticari kredi faizlerinde Temmuz 2015'ten itibaren sıfır faizli krediler hariçtir.

Kaynak: TCMB (Şon Veri: 21.10.16)

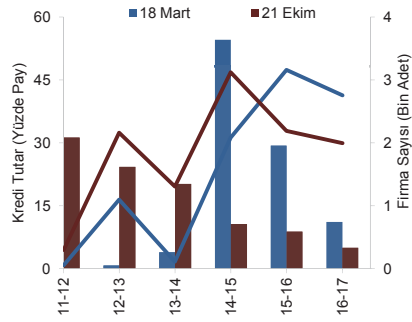
Grafik IV.2.3

TL Ticari Kredi ve TL Mevduat Faiz Farkı¹
(4 haftalık HO, Yüzde)

1) Tüm kredi türlerinde KMH ve KK hariçtir. Ayrıca, büyük firma ve toplam ticari kredi faizlerinde Temmuz 2015'ten itibaren sıfır faizli krediler hariçtir.

Kaynak: TCMB (Şon Veri: 21.10.16)

Grafik IV.2.4Faiz Dilimlerine Göre Büyük Firma TL Ticari Kredi Kullandırımları¹⁾

1) TL firma kredilerinde aktif büyüklüğe göre en büyük 10 bankanın verileri kullanılmıştır. KMH ve KK hariçtir. Sütun değerleri sol eksen, çizgi değerleri sağ eksende gösterilmiştir. Kredi tutarının yüzde payı, %11-17 faiz dilimindeki kullanımlar içerisindeki payı ifade etmektedir.

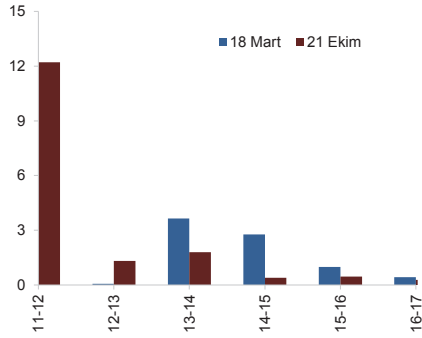
Kaynak: TCMB

2016 yılındaki Mart ve Ekim ayı PPK toplantı tarihleri dikkate alınarak 18 Mart ve 21 Ekim haftalarındaki faiz oranı gerçekleştirmeleri incelendiğinde, büyük firma kredi faizlerinin 180 baz puan, KOBİ kredi faizlerinin ise 130 baz puan gerilediği görülmektedir (Grafik IV.2.2). KOBİ kredi faiz farklarında oldukça sınırlı bir gerileme görülürken, büyük kredi faiz farklarındaki gerileme daha güçlü bir düzeyde gerçekleşmiştir (Grafik IV.2.3). Bu farklılaşmada KOBİ kredi riski görünümüne ilişkin faktörlerin etkili olabileceği değerlendirilmektedir.

IV.2.2 TL Ticari Kredi Faiz Değişimlerinin Faiz Oranı Aralıkları Bazında Kredi Tutar ve Firma Sayısına Etkileri

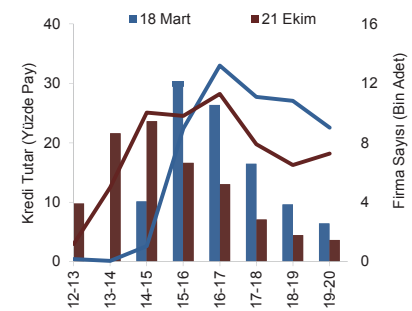
TCMB marjinal fonlama faizindeki düşüşün firma ölçeği bazında kredi kullanan firma sayısı ve kredi tutarına yansımalarının incelenmesi amacıyla faiz dilimleri kırılımında TL ticari kredi kullanımları analiz edilmiştir. Büyük firma kredi kullandırımlarının yüzde 11-17 faiz bandında, KOBİ kredi kullandırımlarının ise yüzde 12-20 faiz bandında yoğunlaşması nedeniyle analizler bu faiz dilimleri dikkate alınarak yapılmıştır. 2016 yılında TCMB faiz indirimlerinin başladığı Mart ayı PPK toplantısı öncesindeki son hafta olan 18 Mart haftasında büyük firma TL kredi kullandırımları yüzde 14-15 faiz bandında yoğunlaşmışken, 21 Ekim haftasında kullandırımların yüzde 11-13 faiz bandında yoğunlaştığı görülmektedir. Söz konusu iki dönem arasında, TL kredi kullanan büyük firma sayısındaki en yüksek yoğunlaşmanın bulunduğu faiz bandının yüzde 15-16 faiz bandından yüzde 14-15 faiz bandına gerilediği gözlenmektedir (Grafik IV.2.4). Ayrıca, aynı dönemde firma başına kredi tutarı yüzde 11-12 faiz diliminde önemli ölçüde yükselmiştir (Grafik IV.2.5).

TL KOBİ kredi kullandırımlarında ise, 18 Mart haftasında yüzde 15-16 faiz bandında yoğunlaştığı görülen kullandırımların, 21 Ekim haftasında yüzde 13-15 faiz bandında gerçekleştiği görülmektedir. Dolayısıyla, iki dönem arasında büyük firma kredi kullandırımlarının yoğunlaştığı faiz bandında 3 yüzde puan, KOBİ kredilerinde ise 2 yüzde puan gerileme gerçekleşmiştir. Diğer taraftan, KOBİ kredisi kullanan firma sayısının yoğunlaştığı faiz bandı, iki dönem arasında yüzde 16-17'den yüzde 14-17'e gerilemiştir (Grafik IV.2.6). Büyük firmalara benzer şekilde firma başına KOBİ kredisi tutarının da aynı dönemde yükselerek daha düşük faiz dilimlerinde yoğunlaştığı

Grafik IV.2.5Faiz Dilimlerine Göre Büyük Firmaların Firma Başına Ortalama Kredi Tutarı¹⁾ (Milyon TL)

1) TL firma kredilerinde aktif büyüklüğe göre en büyük 10 bankanın verileri kullanılmıştır. KMH ve KK hariçtir.

Kaynak: TCMB

Grafik IV.2.6Faiz Dilimlerine Göre KOBİ TL Ticari Kredi Kullandırımları¹⁾

1) TL firma kredilerinde aktif büyüklüğe göre en büyük 10 bankanın verileri kullanılmıştır. KMH ve KK hariçtir. Sütun değerleri sol eksen, çizgi değerleri sağ eksende gösterilmiştir. Kredi tutarının yüzde payı, %12-20 faiz dilimindeki kullanımlar içerisindeki payı ifade etmektedir.

Kaynak: TCMB

görülmektedir. Bu durumda, düşük faiz diliminde az sayıda firmanın yüksek montanlı kredi kullanması etkili olmaktadır (Grafik IV.2.7).

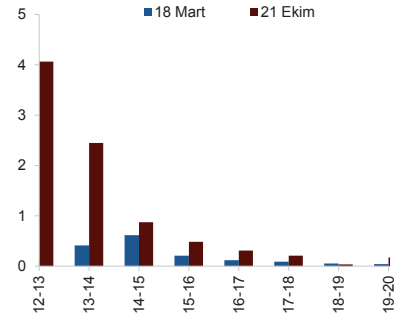
IV.2.3 TL Ticari Kredi Faiz Değişimlerinde Örneklem Etkisi

Marjinal fonlama faizlerindeki indirimin TL ticari kredi faizlerine yansımada kredi kullanan firma örneklemindeki değişimin de etkili olabileceği değerlendirilmektedir. Faiz indirimi öncesi dönem olan 1 Ocak ile 23 Mart 2016 arası referans dönem olarak kabul edilmiş ve ilerleyen aylarda açılan kredilerin ağırlıklı ortalama faizi ile bu dönemde açılan kredilerin ağırlıklı ortalama faiz farkı incelenmiştir. Örneklem etkisinin analizi amacıyla, örneklemdaki firmaların farklı senaryolar altında aynı kalması sağlanarak (Şekil IV.2.1) hesaplanan ticari kredi faiz düşüşü ile örneklemdaki tüm firmaların kullanılması durumundaki faiz düşüşü karşılaştırılmıştır. Bu yöntemle, ticari kredi faiz oranlarındaki gerilemede referans dönemde olmayan firmaların da kredi kullanması ve bu firmalara özgü nedenlerle farklı faiz oranlarının uygulanabilmesi nedeniyle oluşabilecek etkinin ayrıştırılması amaçlanmıştır.

Tüm örneklemin kullanılması durumunda, Eylül ayında açılan kredilerin ağırlıklı ortalama faiz oranının referans döneme göre 140 baz puan azaldığı görülmektedir. Örneklem A'da, referans dönemdeki herhangi bir günde kredi kullanan firmaların ilerleyen aylarda kullandığı kredilerin faiz gelişimi örneklem değişim etkisinin analizi için kullanılmıştır. Ancak, referans dönemde kredi kullanan firmaların tamamı takip eden dönemde temsil edilmeyebilir. Örneğin, Nisan ayında ve referans dönemde kredi kullanan firmalar ile Mayıs ayında ve referans dönemde kredi kullananlar farklılaşabilir. Dolayısıyla, Örneklem A'da referans dönemi takip eden aylarda kredi kullanan firmalar her ay için referans dönemdekilerin bir alt kümesi olacak ve bu alt kümeler de birbirinden farklılaşabilecektir. Bu kısıt altında, Örneklem A'nın kullanılması durumunda, referans döneme göre Eylül ayındaki faiz düşüşü 151 baz puan olarak gerçekleşmektedir. Örneklem A'nın kullanılması, tüm firma örneklemine kıyasla gözlem sayısını yaklaşık yüzde 35 azaltmakta ancak kredi kullanan firma riskliliğindeki değişim nedeniyle faiz düşüşünün yanlış yorumlanmasını önemli ölçüde engellemektedir.

Grafik IV.2.7

Faiz Dilimlerine Göre KOBİ'lerin Firma Başına Ortalama Kredi Tutarı¹ (Milyon TL)

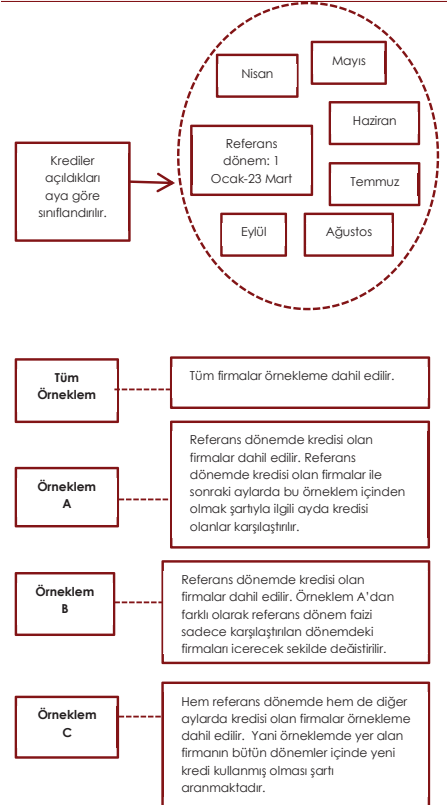

1) TL firma kredilerinde aktif büyüklüğe göre en büyük 10 bankanın verileri kullanılmıştır. KMH ve KK hariçtir...

Kaynak: TCMB

Şekil IV.2.1

Örneklem Açıklamaları

Örneklem B'de, hem referans dönemde hem de faiz düşüşünün inceleneceği ayda kredi açmış olan firmalar temel alınarak iki dönem faizleri karşılaştırılmıştır. Örneklem B'de faiz indirimlerinin gerçekleştiği aylarda kredi kullanan firmalar ile referans dönemdeki firmaların aynı firmalar olması sağlanmaktadır. Dolayısıyla referans dönemdeki firmalar da takip eden aylarda kredi kullanmış olan firmalara göre değişebilmektedir. Örneklem B'nin kullanılması durumunda, referans döneme göre Eylül ayındaki faiz düşüşü 142 baz puan olmaktadır. Ancak, örneklem B'de örneklem değiştiği için referans dönem dışındaki aylarda açılan kredilerin kendi aralarındaki faiz düşüşünü karşılaştırmak yanıltıcı olabilmektedir. Bu nedenle, Örneklem C'de referans dönem dahil diğer tüm aylarda kredi açmış olan firmaların kredi faizleri incelenmiştir. Bu durumda ise referans döneme göre Eylül ayındaki faiz düşüşü 165 baz puan olarak gerçekleşmektedir. Sonuç olarak, ticari kredi faiz oranı değişiminde örneklem etkisinin analizi sonucunda, referans dönemde kredi kullanmayıp ilerleyen aylarda daha yüksek faizle kredi kullanan firmaların faiz düşüşünü bir miktar sınırladığı değerlendirilmektedir (Tablo IV.2.1). Diğer taraftan, 2016 yılı referans döneminde ve diğer tüm aylarda kredi kullanan firmalara odaklanıldığında ise faiz düşüşünün daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo IV.2.1
TL Ticari Kredi Faizlerinde Örneklem Etkisi

	Tüm Örneklem	Örneklem A	Örneklem B	Örneklem C
23 Mart-31 Mart	0,03	-0,03	0,17	0,02
Nisan	-0,31	-0,32	-0,20	-0,34
Mayıs	-0,54	-0,51	-0,39	-0,48
Haziran	-1,00	-1,05	-0,97	-1,11
Temmuz	-1,20	-1,24	-1,10	-1,19
Ağustos	-1,23	-1,32	-1,21	-1,34
Eylül	-1,40	-1,51	-1,42	-1,65
Gözlem Sayısı	2.025.976	1.316.342	1.316.342	495.531
Kredi Tutarı (Milyar TL)	429	361	361	230

1) KMH, KK ve sıfır faizli krediler hariçtir. Kredi faizleri basit faizleri ifade etmektedir. Tablodaki veriler, referans döneme göre faiz farkını ifade etmektedir.

2) Gözlem sayısı kredi sayısını ifade etmekte olup, bir firmanın birden çok kredi kullanması durumunda her kredi gözlem sayısına dâhil edilmektedir.

IV.2.4 TL Ticari Kredi Faiz Değişimlerinde Ölçek Etkisi

Firmaların kullandıkları kredi büyüklüklerinin firma ölçeğine göre şekillendiği değerlendirildiğinde, TCMB marjinal fonlama maliyetindeki düşüşün TL ticari kredi faizlerine yansımalarının kullanılan kredi büyüklüğüne göre de farklılaşabileceği değerlendirilmektedir. Bu sebeple, örneklem A temel alınarak, kredi kullanım büyüklüğü kırımına göre faiz gelişimi incelenmiştir. Buna göre, Ocak-Eylül 2016 analiz döneminde TCMB marjinal fonlama faizindeki 250 baz puan düşüşün, 10 ile 50 milyon TL kırımında kredi kullanan firmaların ağırlıklı ortalama kredi faizlerine 170 baz puan düşüş olarak yansıdığı görülmüşken, 100 bin ve altı tutarda kredi kullanan firmalara yansımaları ise 45 baz puan olarak gerçekleşmiştir. 50 milyon TL ve üzeri tutarda kredi kullanan gözlem sayısının az olması nedeniyle bu tutar kırımındaki 206 baz puan düşüşte düşük faizle kredi kullanan birkaç firmanın etkili olabileceği düşünülmektedir. İncelenen dönemde, kullanılan kredi tutarına göre yoğunlaşma 1-10 milyon TL kırımında olduğu için sektörün TL ticari kredi faiz düşüşünün bu tutar kırımındaki faiz düşüşüne benzer şekilde gerçekleştiği değerlendirilmektedir. Diğer taraftan, kredi kullanan firmaların yaklaşık yüzde 75'inin 100 bin TL ve altı tutarda kredi kullandığı düşünüldüğünde, TCMB marjinal fonlama faizindeki düşüşten az sayıda büyük firmanın daha çok yararlandığı görülmektedir (Tablo IV.2.2).

Tablo IV.2.2
TL Ticari Kredi Faizlerinde Kredi Tutar Etkisi

	50 milyon ve üzeri	10-50 milyon	1-10 milyon	500 bin-1 milyon	100-500 bin	100 bin altı	Gözlem Sayısı	Kredi Tutarı (milyar TL)
1 Ocak-23 Mart (a)	13,39	14,15	14,69	14,75	15,28	16,07	833.992	155
23 Mart-31 Mart	13,50	14,15	14,89	15,26	15,87	16,82	81.870	28,6
Nisan	12,91	13,40	14,46	14,75	15,48	16,64	199.697	49,5
Mayıs	12,72	13,49	14,15	14,35	15,19	16,30	217.465	53,2
Haziran	12,39	12,83	13,66	13,72	14,81	16,03	238.829	67,8
Temmuz	12,15	12,91	13,66	13,94	14,68	15,87	168.640	49,7
Ağustos	11,81	12,65	13,47	13,63	14,57	15,74	211.068	54,2
Eylül (b)	11,33	12,45	13,41	13,84	14,57	15,61	198.773	58,2
Faiz Farkı (b-a)	-2,06	-1,70	-1,28	-0,91	-0,71	-0,45		
Gözlem Sayısı	945	5.024	59.970	71.780	488.745	1.523.870	2.150.334	
Kredi Tutarı (milyar TL)	94,9	96,6	135	45,9	95,2	48,7		516,3

1)KMH, KK ve sıfır faizli krediler hariçtir. Kredi faizleri basit faizleri ifade etmektedir.

IV.2.5 Genel Değerlendirme

TCMB marjinal fonlama faizindeki gerilemenin banka ticari kredi faizlerine etkisi firma örnekleme, faiz dilimi ve kredi tutarı kırımında incelenmiştir. Sonuç olarak, faiz düşüşü yansımalarının firma ölçeği bazında farklılaştığı ve faiz düşüşünden az sayıda büyük ölçekli firmanın daha çok yararlandığı görülmektedir. KOBİ kredilerine, faiz indirimlerinin etkisinin daha az yansıdığı anlaşılmaktadır. Bu gelişme, bankaların kredi riski gelişmelerini dikkate aldıklarını ve KOBİ'lere kullandırdıkları kredilerde daha ihtiyatlı davrandıklarını göstermektedir.

IV.3 Gelişmiş Kredi Raporlamasının Finansal Tabana Yayılmaya ve Finansal İstikrara Katkısı

Özet

Finansal tabana yayılma (FTY), hanehalkının ve şirketlerin ihtiyaç duydukları finansal hizmetlere ve ürünlere, uygun bir maliyetle sürekli ve etkin bir şekilde ulaşabilmelerini ifade etmektedir. Söz konusu kavram geniş kapsamda değerlendirildiğinde, finansal hizmetlere ve ürünlere uygun erişim, finansal tüketicilerin korunmasını ve finansal okuryazarlığı da içermektedir. Dünya Bankası'nın "FI Global Findex" veri tabanına göre, dünya genelinde iki milyar yetişkinin finansal hizmetlere erişiminin olmadığı görülmektedir. Yüksek geliri ülkelerde yetişkin nüfus içindeki finansal hizmetlere erişim oranı çok yüksek iken gelişmekte olan ülkelerde söz konusu oran yüzde 40'lar düzeyinde bulunmaktadır. Etkin bir kredi veri tabanının oluşturulması finansal tabana yayılmayı arttırmanın önkoşulu olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla, gelişmiş bir kredi raporlamasının, özellikle gelişmekte olan ülkelerde farklı metodolojiler uygulanarak, veri tabanını genişleterek ve kalitesini arttırarak finansal tabana yayılmaya ve finansal istikrara katkı sağlaması beklenmektedir.

IV.3.1 Kredi Raporlama Sistemi ve Finansal Tabana Yayılma

Finansal tabana yayılmanın birçok boyutu olması, finansal okur-yazarlığı, elektronik ödeme sistemlerini, tüketici haklarını ve finansal gelişmişliği de kapsamı dolayısıyla, konuya etkin bir kredi raporlamasının finansal tabana yayılmaya nasıl katkı sağlayacağı yönünden bakılacaktır. Diğer taraftan, Dünya Bankası Uluslararası Kredi Raporlama Komitesi (ICCR) tarafından 2011 yılında oluşturulan "**Kredi Raporlamasının Genel Prensipleri**" ve diğer çalışmaları üzerinde de durulacaktır.

IV.3.2 Kredi Raporlaması ve Standartları

Kredi raporlaması, genel anlamda, birey/şirket, kurum ve kuruluşların künye bilgileri, borç, kredi ve türevlerine ilişkin bilgilerin belirli bir sistematik ve tarihsel bir yapıda bu iş için uzman kuruluşlar tarafından değerlendirilmesini, karar alıcıların ve kullanıcıların belli bir yasa çerçevesinde hizmetine sunmasını ifade etmektedir. Bu iş için

uzman kuruluşlar, ülkenin finansal yapısına göre risk merkezleri, kredi büroları ve diğer kredi raporlama kuruluşları tarafından yerine getirilmektedir. Türkiye’de ise, söz konusu işlevi Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası(TCMB) bünyesinde kurulan Risk Merkezi, 1951-2013 yılları arasında sorunsuz bir şekilde yürütmüş ve 2013 yılında gerçekleştirilen reformla faaliyetlerini Türkiye Bankalar Birliği Risk Merkezi’ne (TBB-RM) devretmiştir. Bu reformla, Merkez Bankası'nın asli fonksiyonlarına odaklanması ve risk merkezi faaliyetlerinin bu konuda uzman bir kuruluş tarafından yerine getirilmesi hedeflenmiştir. Dünyada yaşanan global kriz sonrasında ise kredi sektöründeki yaşanan gelişmelere paralel olarak Dünya Bankası tarafından, yön gösterici olması amacıyla ilk defa 2011 yılında “Kredi raporlamasına ilişkin temel prensipler” yayımlanmıştır. Bu prensipler;

- i) verinin kapsamının belirlenmesi,
- ii) verinin süreç kapsamında değerlendirilmesi ve analizi,
- iii) iyi yönetişimin sağlanması ve risk yönetimi,
- iv) hukuki ve düzenleyici ortamın yaratılması,
- v) sınır ötesi veri akışının sağlanmasıdır.

Söz konusu kavramlar, etkin bir kredi raporlama sisteminin tesis edilmesi açısından emredici olmak yerine yön gösterici olma niteliğini taşımaktadır. Etkin bir kredi raporlaması, bir taraftan finansal tabana yayılmaya, özellikle doğru, etkin, denetlenebilir, büyük kapsamlı ve tarihsel verinin oluşturulması açısından, diğer taraftan da merkez bankalarının para politikaları uygulamalarında geniş bir veri setinden yararlanması açısından destek sağlamaktadır.

IV.3.3 Kredi Raporlamasının Finansal Tabana Yayılmaya Etkisi

Uluslararası alanda konuya ilişkin ciddi çalışmalar yapılmaktadır. (bkz. TCMB Finansal İstikrar Raporu Sayı 14: Özel Konu 4). Dünya Bankası, 2011 yılından itibaren bu konuyla ilgili çalışmakta olup 2016 yılındaki son raporunda “Kredi Raporlaması ve Finansal Tabana Yayılma” konusuna da yer vermiştir. Konusunda uzman birçok kuruluşun oluşturduğu think-tank kuruluşu olan Finansal Tabana Yayılma Merkezi ise 2020 projeksiyonunda, tüketici haklarının ön plana çıkması gerektiğini ve kredi raporlamasına ilişkin olarak reforma ihtiyaç duyulduğunu ifade etmiştir. Diğer taraftan, konuyla ilgili önemli çalışmalardan birisi de, Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) tarafından yapılmıştır. 2016 Nisan ayında yayımlanan çalışmada,

Türkiye'deki ödeme sistemlerinde gerçekleştirilen olumlu gelişmelerden bahsedilmiştir.

IV.3.4 Kredi Raporlamasının Krediyeye Ulaşmaya ve Finansal Erişime Katkısı

Bütün dünyada, finansal tabana yayılma konusu öncelikli kamu politikası konumuna geçmeye başlamıştır. Özellikle, gelişmekte olan ve gelir düzeyi düşük olan ülkelerde yoksul ve hizmet gitmeyen bölgelerde yaşayan toplulukların ihtiyaçlarını karşılamak için politikalar oluşturulmaya başlanmıştır. Bu çerçevede, üç temel konudan bahsetmek yararlı olacaktır.

- 1) **Finansal ürünlere ve hizmetlere ulaşım.** Bireyler, şirketler ve kamu kuruluşlarının ödemelerini gerçekleştirilmesi, kredi kullanması, tasarruf, yatırım, sigorta ürünleri ve hizmetlerine ulaşması.
- 2) **Finansal ürünlerin ve hizmetlerin düzenli kullanımı.** Söz konusu ürünlerin finansman akışının sağlanması ve gelir-gider dengesinin sağlanması.
- 3) **Finansal ürünler ve hizmetlerin kalitesi.** Tüketici haklarının sağlanması ve finansal kapasitenin artırılması yönünde günlük hayatta daha geniş çapta ürünler ve hizmetlere erişimin kalitesini arttırması.

Söz konusu üç temel konu, Dünya Bankası ve diğer kamu ve özel kuruluşlar tarafından 2020 yılı finansal tabana yayılma hedeflerinin gerçekleştirilmesi ve dünyadaki finansal erişimi olmayan iki milyar insana ulaşılmasını sağlamak amacıyla ortak bir hedef olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede, bireylerin yanı sıra mikro ve küçük işletmelerin de krediyeye erişiminin sağlanması "**sürdürülebilir finansal tabana yayılma**" kavramının ön plana çıkması ile mümkün hale gelebilecektir. Söz konusu kavram, finansal sistemin amacının sadece krediyeye ve borcu genişletmeyi değil, düşük gelirliiler açısından gelirine ve kapasitesine göre borçlanmanın sürdürülebilirliğini de ifade etmektedir. Hâlihazırda mikro ve küçük işletmelere ilişkin ülkelerin veri tabanlarında yeterli bilgi olmaması, bu bilgileri toplayacak yeterli kuruluş bulunmaması veya eksik bilgi bulunmasından kaynaklanmaktadır. Bu şirketlerin veri tabanına dahil edilmesiyle, krediyeye erişimin sağlanmasının yanı sıra basiretli borçlanmayı temin edecek politikaların da uygulanmasının mümkün olacağı değerlendirilmektedir.

Bu bağlamda ICCR raporlarında, kredi raporlama sistemlerinin finansal tabana yayılmaya katkısını, kredi değerlendirme kuruluşlarının veri tabanlarında yer almayan veya çok az bilgisi

bulunan bireyler ve özellikle mikro ve küçük ölçekli şirketler açısından da değerlendirmektedir.

IV.3.5 Kredi Raporlamasının KOBİ yönünden Değerlendirmesi

Kredi raporlamasının bireylerin yanı sıra şirketler ve özellikle gelişmiş ülkelerde ekonominin temel taşları olan KOBİ'ler yönünden değerlendirilmesi yararlı olacaktır. Kredi raporlaması, kredi mekanizmasının doğru çalışması için KOBİ'lere kredi verenlere, durum değerlendirmesi açısından önemli bir girdi sağlamaktadır. Kredi raporlaması yapan kuruluşların veri tabanlarında büyük firmaların ve bireylerin bilgileri bulunurken bu durum KOBİ'ler için pek yaygın görülmemektedir. KOBİ'lere ilişkin kredi verisinin doğru, güvenilir, zamanında ve değerlendirilebilir olması gerekmektedir. Ancak bu altyapıyı kurmak ve denetlemek bir maliyet unsurudur. Beck, Demirgüç Kunt ve Martinez Peria'nın (2008) çalışması, KOBİ verilerine ulaşım açısından gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasındaki farkı ortaya koymuştur. Çalışmada, bankaların KOBİ verisi sağlamada yetersiz kaldığı, gelişmekte olan ülkelerde yüzde 70 oranındaki bankanın ve gelişmiş ülkelerde ise yüzde 44 oranındaki bankanın KOBİ'ler için kredi bürosu verisine ihtiyaç duydukları tespit edilmiştir. Buna ilişkin olarak, ICCR çalışma grubu, KOBİ'lerin kredi raporlamasına ilişkin çözüm önerilerini 10 başlık altında toplamıştır.

Tablo IV.3.1
KOBİ'ler için Kredi Raporlaması Önerileri

- 1) KOBİ'lerin kredi raporlamasına dâhil edilmesi.
- 2) KOBİ'lere ilişkin finansal verinin raporlanmasının zorunlu hale getirilmesi ve şeffaflığın artırılması.
- 3) KOBİ'lerin işbirliğine katılması.
- 4) Kamu otoriteleriyle ulusal kimlik kullanımının sağlanması için işbirliği yapılması.
- 5) Kamu kayıtları/kamu veri kayıt kuruluşlarının kredi raporlamasına katkı sağlaması.
- 6) Hükümetlerin farklı kanallardan topladıkları kullanılabilir verileri tanımlamaları.
- 7) Ticari veri kredi kuruluşları ve tüketici kredi kayıt bürolarının KOBİ'lere ilişkin veri tabanının geliştirilmesi için işbirliği yapmaları.
- 8) Otoritelerin kredi raporlaması alanında öncülük yapmalarının beklenmesi.
- 9) Sınır ötesi kredi verisinin paylaşımında verilerin karşılaştırılabilir olması.
- 10) Ticari kredi raporlamasının statüsü konusunda niteliksel ve niceliksel verilerin sayısının artırılması.

Kaynak: Dünya Bankası ICCR

Diğer taraftan, yukarıda belirtilen prensipler çerçevesinde oluşturulacak etkin bir kredi raporlaması veri tabanına bireylerin yanı

sıra mikro ve küçük işletmelerin eklenmesinin teşvik edilmesi de yararlı olacaktır. Finansal erişim çerçevesinde yeni eklenen gruplarla kredi raporlamasının nasıl etkinlik kazanacağı aşağıda ifade edilmektedir. Buna göre:

1) Bireylere, mikro ve küçük işletmelere ödeme geçmişlerinin toplanması için destek verilmesi "itibari teminat"ın oluşturulmasını sağlayacak ve bu kredi veren kuruluşların kredi hacimlerini genişletecektir. Bu sayede, hizmet verilmemiş kesimlere ilk kredilerine ulaşmaları sağlanarak söz konusu grupların kayıt dışı (enformal) sektörden kaynak kullanmaları engellenecektir.

2) Finansal tabana yayılmada "kalite bileşeni kavramı" faiz oranlarının da bulunduğu borçlanma koşullarının net olarak tanımlandığı kredi sözleşmelerini ifade etmektedir. Bu kapsamda, kredi raporlamasına geçilmesi, bireylerin ve küçük işletmelerin risklerini düşürerek formal ve ödenebilir krediye kavuşmalarını sağlayacaktır.

3) Krediye belirli bir zaman aralığında ulaşımın istikrarlı hale getirilmesi gerekmektedir. Kredi raporlaması bu çerçevede aşırı borçlanmayı engellemektedir. Dünya genelinde, aşırı borçlanma sorunu yaşayanlar, en az dört yıl süreyle krediye ulaşamamaktadır. Kullanıcıların ihtiyaçlarına göre belirlenecek kredi, zaman içerisinde sürdürülebilir kredi olarak değerlendirmekte olup pozitif ödeme geçmişi olanlar kredi raporlama sistemlerinin döngüsüne katkıda bulunacaktır.

4) Tüketicilerin, mikro ve küçük işletmelerin finansal okuryazarlığının artırılması, kendi kredi raporlamalarına ve kredi skorlarına ulaşmalarını sağlamaktadır. Bu da, kreditorlerin kendilerini nasıl değerlendirdiklerini anlamalarına ve sorgulamalarına neden olmaktadır. Söz konusu durum, dolayısıyla, kreditorlerin raporlamalarında daha adil davranmaları ve daha karmaşık sistemleri kullanmalarının önünü açmaktadır.

Kredi raporlamasının öneminin genel çerçevede analizinden sonra Türkiye'deki kredi raporlaması ve finansal tabana yayılmaya etkisini değerlendirmek faydalı olacaktır.

IV.3.6 Kredi Raporlaması ve Finansal Tabana Yayılma Yönünden Türkiye Değerlendirmesi

Türkiye'de finansal tabana yayılma aynı zamanda bir kamu politikası olup T.C. Hazine Müsteşarlığı, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Sermaye Piyasası Kurumu ve TCMB tarafından farklı yönleriyle takip edilmektedir. Söz konusu kurumlar, Finansal İstikrar Komitesi'nde de birlikte bu konuyu değerlendirmektedir. Diğer taraftan "Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı" (KOSGEB) gibi kuruluşlar ve özel bankalar da bu konuyla ilgili çalışmalara katkı sağlamaktadırlar.

Türkiye'de kredi raporlamasına ilişkin olarak, temel veri sağlayıcı kurum TBB-RM ve onun adına hizmetleri yürüten Kredi Kayıt Bürosu (KKB)'dir. 2013 yılı Haziran ayında risk merkezi faaliyetlerinin TCMB'den TBB-RM'ye devrinden sonra kredi raporlaması konusunda ürünler ve faaliyetler artırılarak dünyada da olumlu bulunan önemli bir ilerleme kaydedilmiştir.

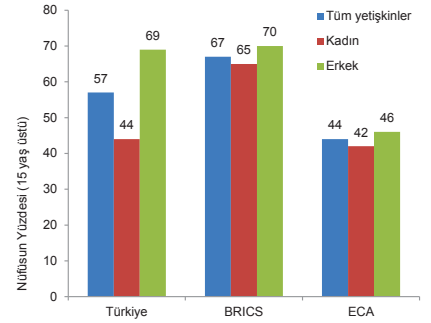
Mevcut durumda, risk merkezinin 180'e yakın üyesi bulunmakta olup üyeleri arasında, bankalar ve finansal kuruluşlar, alacak sigortası şirketleri, Borsa İstanbul, Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği gibi kuruluşlar yer almaktadır. Yasa gereği, BDDK ve TCMB dokuz kişilik risk merkezi yönetiminde birer üyeyle temsil edilmekte olup uygun gördükleri verileri talep etmekte ve bu verilere ulaşabilmektedir. Risk merkezince, tüm üye kuruluşlar, kamu otoriteleri, bireyler ve şirketler için üretilen ayrıntılı raporlama sayısı 2015 yılı itibarıyla 307'ye ulaşmıştır. Bu rakam birçok gelişmiş ülke risk merkezlerinin ve kredi kayıt bürolarının ürettiği raporlamaların üzerinde bulunmaktadır. Risk merkezi sisteminden üye kuruluşlarca yapılan bilgi sorgulama sayısı ise yıllık 400 milyon sorgunun üzerine çıkarak Avrupa'da birinci sıraya yükselmiştir.

Risk merkezi, geleneksel raporlama sistemlerinin yanı sıra, bireysel borçluluk endeksi, çek raporu ve risk raporu üreterek firmaların ve şahısların kendi risklerini görebilmeleri ve yönetebilmeleri açısından finansal okur-yazarlığa da katkıda bulunmaktadır. Diğer taraftan, son beş yılda sağlanan gelişmeyle bankalar için karmaşık kredi skorlaması gibi ürünler de üretilmektedir. Bunun yanı sıra sistemin

kullanıcılar için ürettiği çek ve risk raporlarının sayısı yıllık 10 milyonun üzerine çıkmıştır.

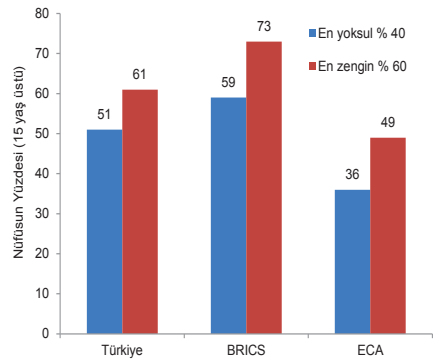
Finansal raporlama sistemlerinin Avrupa Birliği düzeyinde ve kısmi olarak bazı raporlamalarda üst düzeyde olmasına rağmen bireylerin finansal sisteme entegrasyonu ve sistemi kullanımı aynı düzeyde bulunmamaktadır. Dünya Bankası'nın Global Findex verilerine göre, Türkiye'deki bireyler arasındaki hesap sahiplik oranının Avrupa ve Orta Asya (ECA) ülkelerinin üzerinde olmasına rağmen BRICS ülkelerinin gerisinde kalmaktadır. Toplam nüfus içindeki 15 yaş üstü nüfusun cari bir hesaba sahip olma oranı yüzde 57 düzeyinde bulunmaktayken erkeklerde söz konusu oranın yüzde 69, kadınlarda ise yüzde 44 düzeyinde olması, cinsiyetler arasındaki farkın yüksek olduğunu göstermektedir (Grafik IV.3.1). Hesap sahiplik oranı diğer yönleriyle, gelir, yaş ve eğitim durumuna göre değerlendirildiğinde de Türkiye'nin ECA grubu ülkelerin ilerisinde ancak BRICS grubu ülkelerin gerisinde olduğu dikkat çekmektedir. (Grafik IV.3.2, IV.3.3 ve IV.3.4)

Global Findex anketine göre, 15 yaş üstü nüfus içindeki kredi kartı ve banka kartı sahipliği oranı sırasıyla yüzde 33 ve yüzde 43 düzeyindedir (Grafik IV.3.5). Buna göre, kredi kartı sahiplik oranı diğer ülke gruplarından yüksek seviyededir. Diğer taraftan, cari hesapların yetişkinler tarafından kullanımı incelendiğinde, kredi kartı ve ATM kullanım oranlarının sırasıyla yüzde 29 ve yüzde 67 ile diğer tüm ülke grupları arasında en yüksek düzeyde bulunduğu görülmektedir. Aynı grafikte, internetle ödeme yapma oranı görece olarak diğer ülke gruplarına göre yüksek olup yüzde 19 düzeyinde bulunmaktadır. Cep telefonu ile ödeme yapma oranı ise yüzde 8 ile görece düşük bir düzeyde yer almaktadır.

Grafik IV.3.1Bireyler Arasında Hesap Sahipliği Oranı
(Genel ve Cinsiyete Göre)

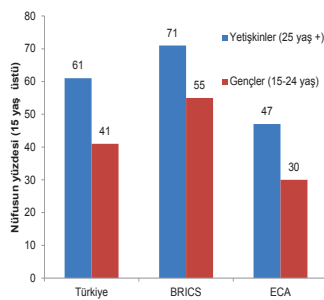
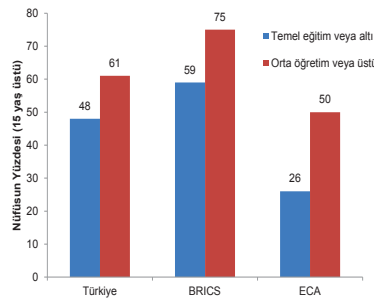
Not: BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika)
ECA ülkeleri, Avrupa ve Orta Asya ülkeleri (30 ülke)

Kaynak: Global Findex 2014

Grafik IV.3.2Bireyler Arasında Hesap Sahipliği Oranı
(Gelire Göre)

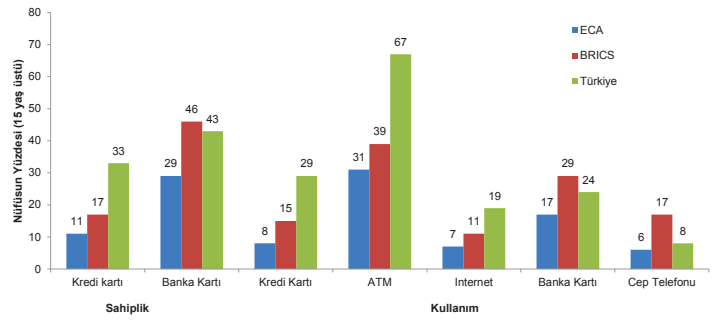
Not: Brics ülkeleri, Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika.
ECA ülkeleri, Avrupa ve Orta Asya ülkeleri (30 ülke)

Kaynak: Global Findex 2014

Grafik IV.3.3Bireyler Arasında Hesap Sahipliği Oranı
(Yaş Gruplarına Göre)**Grafik IV.3.4**Bireyler Arasında Hesap Sahipliği Oranı
(Eğitime Göre)

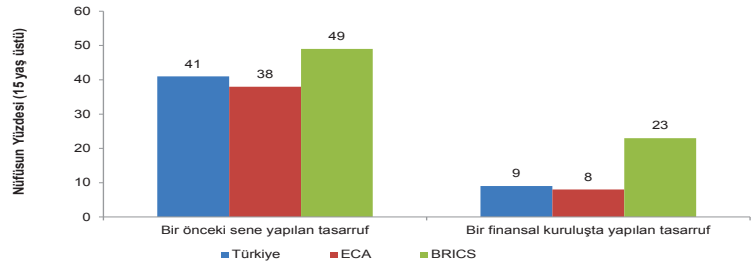
Not: BRICS
ECA ülkeleri, Avrupa ve Orta Asya ülkeleri (30 ülke)

Kaynak: Global Findex 2014

Grafik IV.3.5Cari Hesapların Yetişkinler Tarafından Kullanımı
(Yüzde)

Kaynak:Global Findeks 2014

Son olarak, Grafik IV.3.6'da görüldüğü şekilde, bir sene önce yapılan tasarrufa ilişkin yapılan anket değerlendirmelerine göre, yetişkinlerin yaklaşık yüzde 41'inin bir finansal kuruluşta tasarruf yaptığı ancak diğerlerinin belirli bir kuruluşta kayıtlı düzenli bir tasarrufu olmadığı belirtilmiştir. Diğer taraftan ilgili nüfusun ancak yüzde 9'unun yasal bir finansal kuruluşta tasarruflarını biriktirdiği tespit edilmiştir.

Grafik IV.3.6Yetişkinler Tasarruf Eğilimi
(Yüzde)

Kaynak:Global Findeks 2014

Özetle, Türkiye'de finansal raporlama sisteminin son yıllarda büyük bir gelişme kaydetmesine rağmen, nüfusun önemli bir bölümünün halen Türkiye'de finansal sistemde ve kredi raporlama sisteminde yer almadığı, tasarruf oranlarının da düşük olması nedeniyle finansal sisteme entegrasyonun tam olarak gerçekleştirilemediği ve ödemelerde teknoloji kullanımının artmasına rağmen istenilen düzeyde olmadığı görülmektedir. Bu çerçevede, kredi raporlaması kavramının genişletilerek büyük veri tabanının finansal erişim kapsamında oluşturulması gerekliliği, finansal okuryazarlığın artırılması ve erişilmesinde güçlük çekilen KOBİ verilerinin kredi raporlamasına eklenmesinin ve kamu ve özel sektörün bu konudaki işbirliğinin geliştirilmesinin yararlı olacağı değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- AFI Annual Report 2015, "Making Financial Services More Accesible to the World's Unbanked"
- Alliance for Financial Inclusion (2014), Global Trends and Lessons Learned from the AFI Network
- CPMI-World Bank Group (2015), Payment aspects of financial inclusion, Consultative report
- Demirguc-Kunt, Klapper ve Singer (2014), "The Global Findex Database 2014, Measuring Financial Inclusion around the World", WB Working Paper No, 7255
- Finansal İstikrar Raporu, Mayıs 2012, Özel Konu V.4. "Finansal Üçleme: Finansal Erişim, Finansal Eğitim ve Finansal Tüketicinin Korunması" sf. 84- 89
- Global Partnership for Financial Inclusion, 2016, G20 Financial Inclusion Indicators
- Global Partnership for Financial Inclusion, 2013, G20 Financial Inclusion Indicators
- World Bank, September 2016, "Financial Sector Assesment Program, "Republic of Turkey, Background Note-Financial Inclusion"
- World Bank-International Committee on Credit Reporting, July 2016, Policy Brief on Credit Reporting and Financial Inclusion, Third draft.
- World Bank, 2015/2016, "The Little Databook on Financial Development"
- World Bank, 2015, "The Little Databook on Financial Inclusion"
- World Bank Group, 2014, National Financial Inclusion Coordination Structures: Country Examples
- World Bank Group, 2014, National Financial Inclusion Strategies
- World Bank, "Financial Inclusion Strategies, Reference Framework" (July 2012), 78761
- World Bank-International Committee on Credit Reporting, 2011, "General Principles for Credit Reporting"
- World Bank Doing Business: <http://www.doingbusiness.org/>
- World Bank Enterprise Surveys: <http://www.enterprisesurveys.org>
- World Bank Global Findex Database:
<http://www.worldbank.org/globalindex>